

La democràcia davant la globalització i els nous reptes econòmics, socials, culturals i mediambientals

Joan Oriol Prats Cabrera

PID_00186706

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Globalització, estat i democràcia	7
2. Globalització, desigualtats i democràcia	11
3. Reptes globals de les democràcies: alguns exemples	14
3.1. Canvi climàtic, globalització i democràcia	14
3.2. Globalització, diversitat cultural i democràcia	16
Bibliografia	19

Introducció

El desenvolupament i la globalització dels mercats internacionals impulsats pels avenços tecnològics de les darreres dècades han generat nous reptes i necessitats pels quals les institucions polítiques democràtiques dels estats nació (i de les seves regions i municipis) no havien estat en bona mesura dissenyades. Mentre les empreses han globalitzat enormement les seves operacions, la integració política internacional ha estat molt més escassa i mancada d'una legitimitat democràtica en sentit tradicional. Aquesta asimetria ha tingut fortes implicacions quant a les polítiques i els resultats socials i econòmics de la globalització. Aquest mòdul analitza els reptes que la globalització imposa sobre les democràcies i estats per a governar la globalització i les seves implicacions, especialment sobre la desigualtat i les crisis econòmiques i financeres globals. Finalment, es presenten dos grans reptes d'abast global que tenen les democràcies actuals, com són mitigar el canvi climàtic i fer front a la diversitat cultural creixent. El mòdul està enfocat per a satisfer un doble nivell: d'una banda, oferir eines i instruments per a l'anàlisi i, de l'altra, aportar arguments per a la reflexió i el debat normatiu.

Objectius

Els objectius que treballarem en aquest mòdul són els següents:

- 1.** Entendre com els problemes associats a un món globalitzat afecten les relacions entre democràcia, els estats i les nacions en un context de globalització.
- 2.** Comprendre les alternatives institucionals davant la inexistència d'un *demos* global, però d'unes relacions econòmiques i financeres i uns intercanvis d'informació cada cop més globalitzats.
- 3.** Explorar els problemes que té la democràcia per a afrontar els riscos relacionats amb els processos de globalització.

1. Globalització, estat i democràcia

En els darrers anys amb especial intensitat s'ha produït un avenç desequilibrat entre, d'una banda, la **integració internacional dels mercats** i, de l'altra, la integració dels estats i la **construcció d'institucions democràtiques globals**.

Mentre que les plataformes tecnològiques d'integració financera i les xarxes comercials s'han desenvolupat a una velocitat enorme, la construcció d'institucions polítiques supranacionals ha estat més lenta i difícil, i organitzacions multilaterals com l' **Organització Mundial del Comerç** (OMC), el **Banc Mundial** o el **Fons Monetari Internacional** (FMI) encara estan molt lluny de seguir criteris mínims de representativitat ciutadana o d'equilibri entre els diferents països del món (Stiglitz, 2008).

Al mateix temps, la **globalització** cada cop limita més la seva sobirania estatal i les polítiques nacionals (com la política fiscal, de treball, de salut o industrial) estan cada cop més condicionades per pressions que provenen de la integració dels mercats internacionals.

Per exemple, a causa de la creixent mobilitat del capital financer, són diversos els països que han triat polítiques fiscals que gravin menys el capital, la renda o el patrimoni, que són més mòbils, i més el consum.

Des d'**Adam Smith** que es remarca que el bon funcionament dels mercats requereix tant de bones regulacions com de principis morals bàsics compartits. Com assenyala Amartya Sen (2009), la història mostra que el capitalisme productiu requereix l'evolució tant dels valors com de les institucions.

Per exemple, l'intercanvi comercial no va ser possible fins que els valors empresarials i les institucions el van fer econòmicament sostenible, i van generar la confiança necessària per a garantir el compliment dels acords sense incorre en litigis excessius que el fessin massa costós.

En la versió més recent del capitalisme, tot i que les creixents obligacions legals (i morals) associades a les transaccions econòmiques han crescut molt arran de la ràpida integració i complexitat de mercats com els de derivats i d'altres instruments financers i, per tant, s'han incrementat les necessitats de rendició de comptes¹ dels mercats, les capacitats de supervisió dels estats s'han anat retallant enormement. En bona mesura, fruit d'aquesta situació es van generar pràctiques moralment poc defensables (i sovint il·legals) i una **greu especulació** que van caracteritzar la **greu crisi econòmica del 2008**.

El desequilibri entre la globalització dels estats i els mercats provoca disfuncions que es tradueixen principalment en aspectes redistributius. La manca d'una legitimitat de les institucions supranacionals, facilita la influència de les grans empreses multinacionals, la majoria de les quals pertanyen als països més rics.

Com a resultat, per exemple, els acords comercials internacionals tot sovint s'han produït en condicions desavantajoses per a les economies menys desenvolupades, les quals han vist com els països més avançats imposen tarifes comercials que dificulten el seu desenvolupament productiu i restriccions a les transferències tecnològiques, a la vegada que afavoreixen el lliure moviment de capital (Stiglitz, 2008).

La relació entre globalització i el paper de l'estat ha estat subjecte de forta polèmica.

- D'una banda, diversos estudis mostren com els països amb un grau més alt d'obertura també són els que tenen governs més grans, regulacions més efectives i xarxes de seguretat més importants per tal de fer front a entorns més volàtils i canviants (Rodrik, 1998).
- D'altra banda, la globalització també s'ha vist acompanyada d'una ideologia que va en sentit contrari i reclama estats més petits i flexibles. Per exemple, Thomas Friedman (1999) argumenta que per a aprofitar els beneficis de la globalització és necessari que els països s'ajustin i convergeixin cap a una "camisa de força d'or" (*golden straiqhjacket*) caracteritzada per un estat mínim, de baixos impostos i baixa redistribució.

La idea que "qualsevol fre a la globalització econòmica i financera implica un sacrifici d'eficiència econòmica i creixement", va gaudir del suport de les grans institucions financeres internacionals (especialment de l'FMI i el Banc Mundial). Seguint algunes branques de la teoria econòmica neoclàssica, els bancs multilaterals de desenvolupament van establir aquestes polítiques en moltes economies emergents mitjançant les condicionalitats de les seves operacions de préstec.

⁽¹⁾Per exemple, la rendició de comptes es veu molt minvada des del moment que un préstec hipotecari d'alt risc es pot traspasar a terceres parts, més remotes a la transacció, mitjançant el procediment conegut com titularització, a través del qual una entitat financera es desprèn d'un conjunt d'hipoteques que formen part del seu actiu a canvi d'efectiu. D'aquesta manera, elimina (externalitza) el risc del seu balanç i pot seguir incrementant els seus préstecs. Aquest model és conegut amb el nom "d'originar per a distribuir" i va ser una de les fonts de la crisi econòmica i financera de 2008.

De fet, la liberalització comercial i financera va ser l'element més conegut del denominat *consens de Washington* del final dels anys vuitanta.

Però és simptomàtic que els països que han tingut un alt creixement i reduccions de la pobresa van escapar d'aquestes condicionalitats –fet degut en bona part a què no tenien tensions fiscals, comptaven amb superàvits comercials i no tenien necessitats tan fortes de deute– i van desenvolupar polítiques d'obertura comercial més singulars i heterodoxes.

- Països com el **Japó**, la **Xina**, l'**Índia** o **Corea del Sud**, van donar subsidis i protegir la seva indústria, i controlar el flux de capital i el tipus de canvi, fent un major ús de la seva sobirania nacional, tot i que en molts casos no responia a una legitimitat democràtica.
- En canvi, els països que es van adherir més fervorosament a la globalització extrema (liberalització radical o cessió pràcticament absoluta de la política monetària com a l'**Argentina** o l'**Equador**) van patir greus crisis econòmiques.

Tanmateix, la globalització no pot avançar independentment dels Estats, especialment de les democràcies. Com que la globalització genera guanyadors i perdedors, les societats i els estats únicament la toleren si perceben que el seu conjunt és just i mínimament beneficiós.

En el moment que aquests processos es giren en contra del benestar general, deixen de ser creïbles, i aleshores són fortament contestats socialment, fet que es tradueix en moviments d'involució difícilment atuables.

I és que si bé la democràcia no arriba a les institucions internacionals (ni aquestes arriben a controlar els mercats), les democràcies sí que tenen els mecanismes necessaris per a aturar les polítiques imposades per una globalització extrema quan es giren en contra de la població d'una manera clara i alarmant, tal com va succeir a l'**Argentina** o a **Grècia** al principi i final de la primera dècada de segle XXI respectivament. En aquests dos casos, fortes **revoltes populars** van contestar les polítiques d'ajust aplicades pels governs i que seguien els dictats dels mercats i les institucions financeres internacionals. En el cas argentí, les revoltes van forçar la fi de la convertibilitat peso-dòlar i, en el cas grec, van forçar altres mesures polítiques i, finalment, el rescat de Grècia per part d'Europa.

El consens de Washington

El terme *consens de Washington* neix al començament dels anys noranta i es refereix a un conjunt de polítiques i de reformes estructurals dissenyades per les institucions financeres internacionals, com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional, amb l'objectiu de promoure el desenvolupament sobre la base de la privatització, la desregulació i la liberalització dels mercats. El terme ha estat utilitzat com a sinònim de *neoliberalisme* i ha estat objecte de fortes crítiques per l'èmfasi excessiu en el creixement econòmic (entès gairebé de manera exclusiva en termes de creixement del PIB) i la falta d'atenció sobre qüestions relacionades amb la política social, el benestar o la sostenibilitat.

Per aquest motiu, democràcia i globalització han de trobar un punt de compromís que procuri l'extensió dels mercats fins allà on sigui políticament i socialment viable.

Des d'una posició pragmàtica, **Dani Rodrik** (2010) argumenta que hi ha una incompatibilitat entre la **hiperglobalització**, d'una banda, i la **democràcia i la sobirania nacional**, de l'altra, perquè per a gaudir del benefici dels mercats globals és necessari també un tipus d'estructura de govern global que encara no s'està en condicions de generar. Davant de les impossibilitats d'una delegació de poders a escala global per a configurar una democràcia planetària, quines opcions reals queden? **Quines fórmules es poden utilitzar per a regular els mercats globals?**

Els nous models de govern mundial agafen la forma de xarxes d'actors que inclouen jutges, reguladors i legisladors. Aquestes són fórmules de **governança global** que van més enllà dels mecanismes formalment establerts i estan destinades a facilitar l'intercanvi d'informació i la persuasió entre fronteres.

A partir d'aquestes xarxes es pot contribuir a la formació de normes globals i generar la capacitat d'implementar acords i normes internacionals en entorns de dèbil capacitat institucional a escala nacional.

Cal tenir en compte que els grans reptes o els problemes que ha de resoldre la governança global no són els que han resolt tradicionalment les institucions de tipus democràtic. En l'estat tradicional, un conjunt de ciutadans amb interessos més o menys ben definits dona poder als seus representants per tal de resoldre els conflictes i trobar solucions. La globalització presenta reptes que són nous, de caràcter fortament tècnic i canviant, molt sovint amb efectes diferents segons els països, i sobre els quals el públic global normalment té una idea molt difusa dels orígens i de les conseqüències, tal com és el cas, per exemple, del **canvi climàtic** que es comentarà més endavant.

L'avenç de la democratització del procés de creació de regles i institucions a escala global haurà de considerar la importància que les decisions es basin en arguments compartits per aquells a qui s'aplicaran les normes. Això implica que, d'una banda, els països han d'exposar i fer entendre de manera transparent els arguments que els porten a adoptar determinades decisions. D'altra banda, aquest procés deliberatiu requereix la creació progressiva d'una **ciutadania cada cop més global** per tal d'acabar fomentant una veritable comunitat política. En aquest camí la gestió de la diversitat jugarà sens dubte un paper clau en les properes dècades.

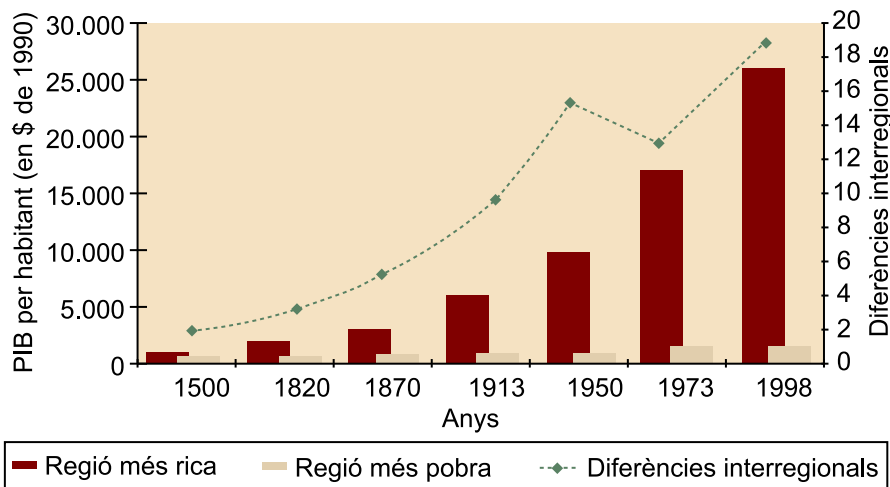
2. Globalització, desigualtats i democràcia

El **lliure comerç** i la **liberalització financera** són els exponents més clars de la globalització des del punt de vista econòmic. Aquestes forces impulsen la globalització i tenen importants efectes econòmics i socials, especialment sobre els nivells de desigualtat dins dels països i entre països. Tanmateix, no es pot dir que la globalització sigui un procés nou, ja que les interrelacions entre estats han crescut enormement des de la revolució anglesa.

L'efecte més evident que ha tingut l'increment de les relacions econòmiques ha estat el creixement sostingut de la renda acompanyat per una desigualtat dels nivells de vida entre països i regions del món.

Com es pot observar en el gràfic 1, les diferències entre regions del món han crescut des del segle XV enormement, però amb especial intensitat durant el segle XIX i el segle XX.

Evolució del PIB per habitant entre la regió mundial més rica i la més pobre (eix esquerre) i diferències interregionals (eix dret). Període 1500-1998.

Les diferències interregionals es calculen dividint la renda per habitant de la regió més rica per la renda de la regió més pobre. Les regions inclouen Europa Occidental, el Japó, Àsia (excloent-hi el Japó), Amèrica Llatina, Àfrica, Europa de l'Est i altres països occidentals (excloent-hi Europa). Les regions més pobres al llarg de la sèrie temporal han estat Àsia i Àfrica mentre que les més riques corresponen a l'Europa occidental, el Japó i els altres països occidentals. Font: Maddison, 2001.

La desigualtat en el nivell de renda per habitant dins dels països s'ha vist acompanyada per un empitjorament de la desigualtat entre països. No obstant això, el fort creixement de la Xina i, en menor mesura de l'Índia, des dels anys setanta fa que quan es compara la desigualtat a escala global (considerant el món com un sol país) alguns estudis trobin que la desigualtat entre totes les persones del món s'hagi reduït (Milanovick, 2009). En qualsevol cas, sembla clar que els nivells de desigualtat entre i dins dels països són molt elevats i que, si s'exclou la Xina i l'Índia, la desigualtat global ha crescut en les darreres

dècades de manera intensa. Tanmateix, el cas mateix de la Xina, l'Índia i, més recentment, d'altres països com el Brasil o Xile, també mostra com l'obertura econòmica pot comportar tant guanys com pèrdues de benestar.

La desigualtat creixent a l'interior de molts països també planteja reptes per al funcionament de les democràcies tant en els països en desenvolupament com en els països desenvolupats. L'elevada desigualtat planteja dilemes tant de filosofia com d'economia política.

- D'una banda, l'elevada desigualtat planteja que **persones iguals siguin tractades de manera diferent segons el país en què hagin nascut**. Aquesta situació és extrema a escala global i planteja el repte de construir institucions redistributives a escala global que donin resposta a necessitats socials urgents.
- D'altra banda, la desigualtat genera **fortes pressions redistributives**, fet que té conseqüències sobre els incentius a la democratització en molts països en desenvolupament i també sobre els tipus d'estructura econòmica i política que es genera en els països més desenvolupats. Les pressions per a redistribuir l'ingrés mitjançant elevats nivells de despesa pública social i d'impostos a les classes més afavorides, incrementen els costos dels processos de democratització per a les elits dirigents i econòmiques. Aquests costos encara són més elevats quan l'economia depèn d'una única font d'ingressos, com són els recursos naturals. Com que aquests tipus de recursos no es poden deslocalitzar (a diferència, per exemple, de les plantes de manufactura o el turisme), la pèrdua del poder polític implica també la pèrdua del seu control, fet que incrementa les resistències per a deixar el poder polític en mans de processos democràtics.

Desigualtat, democratització i recursos naturals

Com mostra empíricament Carles Boix (2003), quan la dependència dels ingressos petrolers és molt forta, els incentius per a perpetuar-se en el poder augmenten i es redueixen les probabilitats d'una transició democràtica. Com assenyala Thomas Friedman (2006), la "primera llei de la petropolítica" assenyala que en els models econòmics basats amb els recursos naturals les llibertats fluctuen de manera inversa al preu del petroli. Això explica perquè a Rússia, Nigèria, l'Iran o Veneçuela les llibertats civils i polítiques s'han vist reduïdes durant els últims anys a mesura que augmentava el preu del petroli. Aquests països tot sovint han vist com s'erosionaven les seves llibertats de premsa i expressió, l'estat de dret i la pluralitat política. En un futur de preus elevats de l'energia és probable, doncs, que hi hagi fortes dificultats en l'avenç de la democràcia.

Més recentment, les revolucions recents a Tunísia, Egipte i Líbia, entre d'altres aspectes, mostren com en països amb economies altament dependents dels recursos del petroli com Líbia, l'oposició a una transició a la democràcia ha estat molt més intensa i violenta. Els costos de tolerar la democràcia són més elevats en entorns altament desiguals on el petroli (o els gas o els diamants) constitueixen la principal font de recursos. En economies més diversificades on el turisme o d'altres serveis i indústries tenen un paper important, el preu de la democràcia no és tan elevat i els conflictes poden ser més costosos.

Al mateix temps, la desigualtat també té efectes sobre les institucions i les polítiques dels països desenvolupats.

Per exemple, la **crisi econòmica de l'any 2009**, deguda als efectes d'una desregulació financera i uns nivells d'endeutament excessius, està vinculada a la desigualtat econòmica i al funcionament de les democràcies. La desigualtat ha incrementat les necessitats de crèdit de les famílies amb necessitats de recursos per tal de seguir mantenint l'augment generalitzat dels nivells de vida (en termes de propietat d'habitatge, accés a vehicles, i d'altres). Aquest procés s'ha vist afavorit pel poder creixent del sector financer i la seva capacitat d'influir sobre les institucions polítiques democràtiques per tal d'aconseguir una desregulació financera que permetés incrementar la seva rendibilitat però no el risc. Tot plegat, ha desembocat en un cercle viciós en el qual el sector financer aconseguia cada cop millors salaris i millors condicions regulatòries i les classes mitjanes i baixes més endeutament i salaris estancats.

Desigualtat, crisi financera i democràcia als EUA

La crisi econòmica de l'any 2009 ha estat la pitjor recessió de l'economia mundial des de la Segona Guerra Mundial i, en molts països occidentals, la pitjor des de la Gran Depressió. A més, ha estat la primera gran recessió en els països desenvolupats que s'ha produït en un entorn d'elevada globalització i d'interconnexió extrema dels mercats financers internacionals. L'increment de la desigualtat està vinculat amb la crisi econòmica i financera a través de les debilitats de la democràcia.

Mentre que fins als anys 80 l'ingrés de l'1 % de les llars dels EUA suposava una desena part de la renda nacional, al 2007 suposava gairebé el 20%, un nivell de desigualtat que no es produïa des del 1929 (Piketty i Emmanuel Saez, 2009). Com argumenten autors com Rajan (2009), tot i que aquest increment està basat en el desequilibri creixent entre l'oferta i la demanda de mà d'obra altament qualificada arran de les necessitats creades per l'avenç tecnològic, una de les seves conseqüències ha estat l'augment de les facilitats de crèdit a les famílies de renda mitjana i baixa per a evitar que l'estancament dels salaris impedisés el seu accés a béns considerats bàsics, com un habitatge en propietat, els cotxes, les vacances i d'altres. Aquesta tendència ha estat afavorida també per l'absència de xarxes de seguretat pública, que feien més necessari el crèdit per a evitar una situació d'atur insostenible o pel propi model de creixement de molts països que, basat en exportacions, provocava les necessitats de consum en d'altres països.

La importància creixent dels *lobbies* en el sector financer (il·lustrat en un creixement relatiu dels salaris al sector financer sense precedents) va permetre la desregulació del sector que encara va estimular més aquesta tendència. Per exemple, Igan i altres (2009) mostren empíricament com van ser els bancs els que van invertir més en els *lobbies* financers i que després més van expandir el crèdit hipotecari i, posteriorment, van tenir ràtios de morositat també més elevats. La desigualtat tendeix a afavorir que una minoria faci servir les institucions democràtiques en benefici propi, construint un edifici financer que, al mateix temps, era massa gran per a caure (en el sentit que el cost de deixar fer fallida a les institucions financeres era més elevat que els beneficis d'un rescat a curt termini). L'elevada interconnexió entre institucions financeres, la globalització i l'increment de les operacions potencia la seva influència política i situa l'estat en la difícil situació de no poder castigar les entitats financeres irresponsables de manera creïble.

El correcte funcionament dels mercats requereix regles polítiques, socials i legals que proporcionin la legitimitat i els incentius necessaris per a evitar que les empreses adoptin pràctiques contra el benestar general. Tanmateix, a escala global, on aquestes regles no existeixen o són poc clares, es produeixen desequilibris i disfuncions que afecten tant els estats com els mercats i que tenen les seves conseqüències en l'àmbit redistributiu. Així, els acords comercials tot sovint s'han produït en condicions desavantatjoses per a les economies menys desenvolupades, les quals han vist com els països més avançats econòmicament imposen tarifes comercials que dificulten el seu desenvolupament productiu.

3. Reptes globals de les democràcies: alguns exemples

Pocs casos il·lustren millor els reptes de tipus global com el canvi climàtic i la creixent diversitat cultural. Aquests dos grans reptes tenen arrels diferents, però estan directament relacionats amb la globalització i el funcionament de les democràcies. Aquest apartat únicament té per objectiu apuntar els elements claus d'un debat molt ampli i obert.

3.1. Canvi climàtic, globalització i democràcia

Des de fa dècades s'ha constatat un augment dels gasos d'efecte hivernacle causats per l'ésser humà que incrementaran significativament les temperatures en els propers cinquanta anys, la qual cosa tindrà seriosos efectes econòmics, socials i mediambientals en el conjunt del planeta. Com que el clima és un bé públic global sense drets de propietat definits, les empreses i els principals països emissors no internalitzen els costos socials de les seves accions, és a dir, no s'acaben responsabilitzant de les conseqüències de la seva activitat sobre el conjunt de la societat i el medi ambient. A més, malauradament tampoc no existeixen institucions globals capaces d'adquirir compromisos creïbles i implantar polítiques que permetin la internalització del cost social d'aquestes externalitats.

Davant d'aquesta situació, el gran repte és trobar solucions efectives que donin una resposta satisfactòria a problemàtiques de caràcter global (com és el cas de la preservació del medi ambient). Com és possible superar l'oportunisme dels països i arribar a formar aliances internacionals sòlides? Què poden aportar les democràcies?

Esperar la creació d'un govern global pot tenir riscos molt elevats. Per aquesta raó, una mesura és suplir la falta de regulació a través d'una xarxa efectiva de relacions i acords entre països, una **governança global efectiva**.

Per exemple, el protocol de Kyoto va fracassar en la creació d'un compromís universal perquè els incentius dels diferents països estan clarament desalineats. D'una banda, els països en desenvolupament no volen adoptar el protocol perquè suposaria una despesa molt elevada que països com la Xina o l'Índia no podrien assumir. Al mateix temps, consideren que no és legítim que se'ls demani un model de desenvolupament que no van seguir els països que ara estan més desenvolupats. D'altra banda, alguns països avançats consideren que els països en vies de desenvolupament han d'agafar responsabilitats atès que d'aquí 15 anys seran els principals responsables de les emissions d'efecte hivernacle, i disposen de les principals reserves naturals, essent, doncs, desgraciadament els que patiran les principals conseqüències. Si la temperatura global del planeta augmentés, s'incrementarien els períodes de sequera o les inundacions, es perdrien grans extensions de camps de conreu, l'accés a recursos bàsics com l'aigua seria cada vegada més difícil, les migracions en massa serien més freqüents, etc., i això tindria uns efectes devastadors sobretot en països en desenvolupament.

La democràcia té destacades potencialitats per a promoure el desenvolupament sostenible i la lluita contra el canvi climàtic, però també serioses limitacions. Cal tenir present que les democràcies liberals sorgeixen d'un model de desenvolupament poc sostenible basat en el creixement continuat del consum. Podria, doncs, una **democràcia liberal mundial** ser una solució creïble al canvi climàtic?

Al mateix temps, com que les generacions futures no voten, els interessos de les generacions presents concentren l'oferta dels partits polítics. Per bé que el creixement del benestar en les societats industrials avançades ha comportat una forta consciència mediambiental, l'acció política s'ha limitat a donar respostes a qüestions més locals i immediates (com ara la qualitat de l'aigua, l'aire o les infraestructures més properes en l'espai i en el temps) mentre que els problemes més distants com el canvi climàtic o les amenaces a la biodiversitat han quedat més desatesos.

Amb tot, no es pot obviar que les llibertats civils i polítiques, la rendició de comptes (*accountability*) dels governants i la llibertat d'informació són requisits fonamentals per a promoure un model de desenvolupament sostenible.

Com que esperar la construcció d'un hipotètic govern global a escala mundial com el que proposen autors com David Held (1998) pot ser massa arriscat, es poden plantejar altres fórmules que permetin reduir els costos inherents a la construcció de consensos globals. Per exemple, la creació de *clubs* o grups més reduïts de països podria ser una solució més realista en un entorn sense institucions globals, ja que és preferible que almenys uns quants països² es posin d'acord en determinades accions més que no pas que tots els països es comprometin amb uns objectius per a després no emprendre les accions necessàries per a assolir-los. Al mateix temps, la interrelació entre diferents blocs regionals o països amb recursos i interessos compartits pot ser més eficient per a assolir acords efectius, ja que redueix el nombre de països i els costos en la negociació i permet múltiples fronts de lluita.

Dins de la governança global de lluita contra el canvi climàtic no només hi actuen els actors a través de les institucions formals, sinó també *xarxes informals de comunitats epistèmiques*³ i **organitzacions no governamentals** que poden fomentar el canvi de mentalitat i les demandes de les persones per a obligar els partits polítics a adaptar la seva oferta. De fet, existeixen múltiples punts potencials d'acord entre països (com la cooperació tecnològica, els impostos al carbó i d'altres combustibles fòssils, les contribucions a un fons global d'adaptació, la preservació de boscos, la promoció dels biocombustibles, l'ajuda al desenvolupament i les infraestructures energètiques) que poden configurar la base d'una agenda econòmica per a mitigar els efectes del canvi climàtic. El funcionament d'aquests mecanismes millora amb el nom-

⁽²⁾Cal tenir en compte que 20 països són responsables d'aproximadament del 85% de les emissions (Agència Internacional de l'Energia).

⁽³⁾Aquestes són xarxes, típicament vinculades al món dels estudis aplicats, la recerca o la consultoria que intercanvien idees, però tenen una mateixa manera d'aproximar-se a la realitat o un marc analític similar.

bre de països que els posen en pràctica. Ara bé, és més probable que sigui un procés de política des d'avall (*bottom-up*) que sorgeixi de les possibilitats reals i els interessos de cada grup de països, que un procés dirigit des d'amunt (*top-down*) per institucions internacionals encara disfuncionals.

3.2. Globalització, diversitat cultural i democràcia

Un repte clau en el procés de construcció d'una *governança global* és la construcció de consensos i de diàleg entre grups i persones amb interessos i cultures diferents. La necessitat d'un *demos* global és una condició necessària en l'avenç cap a institucions compatibles des d'uns valors comuns.

Amb aquest objectiu la gestió de la diversitat de cultures, de maneres de pensar i d'institucions constitueix un dels reptes fonamentals de les democràcies modernes en un entorn de globalització. Malgrat que un dels desequilibris que ha caracteritzat la globalització ha estat el ritme diferent d'avenç entre el lliure moviment de capital i mercaderies i les restriccions imposades al moviment de persones (Ocampo, 2009; Stiglitz, 2008), la pressió i els **fluxos migratoris** han anat adquirint cada vegada més proporció i més rellevància en l'escena política, social i econòmica.

La interrelació creixent entre cultures ha constituït un dels eixos de conflicte característics tant dins de les democràcies modernes com en les relacions internacionals.

A escala interna, les democràcies fan front a fortes tensions per a acomodar una diversitat creixent de maneres de pensar en l'aspecte religiós, però també polític o civil, així com les pressions sobre els seus nivells de benestar. Davant d'aquest conflicte, conviuen posicionaments més liberals com els de Giovanni Sartori (2001) que posen l'èmfasi en el respecte a les regles de la democràcia liberal, en la necessitat d'afiliacions múltiples i en la impossibilitat de gestionar una diversitat il·limitada; amb d'altres posicionaments que proposen l'avenç cap a una democràcia multicultural que reconegui nous drets als col·lectius basats en creences i pràctiques diferenciades i estableixi mesures de discriminació positiva per a facilitar la seva acomodació (Kymlycka, 1995).

La traducció del repte de la diversitat a escala global els va plantejar **Samuel Huntington** en el seu conegut treball *The Clash of Civilizations* en el qual formulava la hipòtesi que els conflictes futurs es produiran entre identitats definides per la història, la cultura, la llengua i, especialment, la religió.

Aquestes identitats situaran el sentit de pertinença a una civilització (occidental, confuciana, japonesa, islàmica, hindú, eslavo-ortodoxa, llatinoamericana i africana) en el focus d'atenció política. Les creixents interrelacions (sobretot entre blocs regionals), degudes a la globalització i a la gran estabilitat de les identitats religioses o culturals, incrementaran aquest sentit de pertinença, allunyant les persones de les seves identitats més locals i augmentant al mateix temps el rebuig al domini occidental. Concretament, Huntington preveu un **conflicte cada cop més intens** entre la civilització occidental i les civilitzacions islàmiques i confuciana.

Tanmateix, d'altres autors com **Amartya Sen** (2006) consideren que aquesta és una aproximació miop atès que desconsidera que la identitat de les persones és múltiple i no es defineix únicament ni principalment per la religió.

D'aquesta manera, un musulmà pot professar la fe islàmica (o no) i, al mateix temps, ser una dona (o home), de classe alta (o baixa), de professió matemàtica (o historiadora), amb una orientació sexual, uns *hobbies*, una llengua i una orientació política determinades. Aquestes múltiples identitats superen les fronteres nacionals i fan possible l'establiment de xarxes transnacionals que donin progressivament forma a una política comuna que assumeixi el pluralisme raonable i el diàleg intercultural.

Des d'aquesta òptica més optimista, no existeixen barreres teòriques per a establir un *demos* global, especialment a partir de la creació de xarxes globals, facilitades en bona mesura per l'avenç de les **noves tecnologies**. La redefinició de les comunitats i de les identitats polítiques és un procés constant al llarg de la història en les quals l'intercanvi d'informació i d'idees desenvolupa un paper cabdal.

Com posen de manifest els esdeveniments socials que han tingut lloc al **nord d'Àfrica i a l'Orient Mitjà** en el primer trimestre del 2011, les xarxes informals de governança poden tenir un paper fonamental per als avenços i les transformacions democràtiques dels països.

A escala internacional, també poden contribuir en el procés de superació dels conflictes globals i en la construcció progressiva d'una ciutadania global.

Bibliografia

David, H. (1997, 1a. ed). *Democracia y el orden global. Del Estado moderno al gobierno cosmopolita*. Barcelona: Paidós.

Friedman, T. (2005). *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. Macmillan / Picador Press.

Huntington, S. P. (1993). "The clash of civilizations?". *Foreign Affairs* (72, 3).

Igan, D.; Mishra, P.; Tressel, T. (2009). "A Fistful of Dollars: Lobbying and the Financial Crisis". Fons Monetari Internacional (FMI). Departament d'Investigació. WP/09/287.

Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship*. Oxford: Clarendon Press.

Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*. París: OECD.

Milanovic, B. (2009). "Global inequality and the global inequality extraction ratio: the story of the past two centuries". *Policy Research Working Paper*. Banc Mundial.

Piketty, T.; Saez, (2004). E. "Income Inequality in the United States, 1913-1998", *Quarterly Journal of Economics*, 118(1), 2003, 1-39.

Rajan, R. (2009). *Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy*. Princeton University Press.

Rajan, R. (2009). "How inequality fueled the Financial Crisis. Project Syndicate". <<http://www.project-syndicate.org/commentary/rajan7/English>>

Rodrik, D. (1998). "Why do more open economies have bigger governments". *Journal of Political Economy* (vol. 5, núm. 106, pàg. 997-1032).

Sartori, G. (2001). *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Madrid: Taurus.

Sen, A. (2009). "Capitalism Beyond the Crisis". *The New Yorker Review of Books* (26 de març).

Sen, A. (2006). "What Clash of Civilizations? Why religious identity isn't destiny". *Slate* (núm. 29).

Sen, A. (2006). *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. Nova York: W. W. Norton & Co.

The Economist (20/01/2011). "The beautiful and the damned". <<http://www.economist.com/node/17957107>>

